

К О Л Е К Т И В Н А М О Н О Г Р А Ф І Я • 2 0 2 4
Н О В И Й К У Р С • w w w . n e w r o u t e . o r g . u a

УКРАЇНА ТА СВІТ: СПЕЦИФІКА ЗМІН СЬОГОДЕННЯ

_____<=>_____

Колективна монографія

Харків
СГ НТМ «Новий курс»
2024

УДК 001:1
У45

Україна та світ: специфіка змін сьогодення: кол. моногр. – Харків: СГ НТМ «Новий курс», 2024. – 159 с.

ISBN 978-617-7886-67-8

DOI: 10.61718/mon

www.newroute.org.ua

Рецензенти

*Штулер Ірина Юрійвна, доктор економічних наук, професор,
перший проректор ВНЗ «Національна академія управління»*

*Погоріла Світлана Григорівна, кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри славістичної філології, педагогіки і методики викладання
Білоцерківського національного аграрного університету*

*Гетьман Ірина Анатоліївна, кандидат технічних наук, доцент,
доцент кафедри комп'ютерних інформаційних технологій
Донбаської державної машинобудівної академії*

*Харченко Артем Вікторович, кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри мистецької освіти та гуманітарних дисциплін
Харківського національного університету мистецтв імені І. П. Котляревського*

Рекомендовано до друку редакційною колегією
Соціально-гуманітарної науково-творчої майстерні «Новий курс»
(протокол № 23-мн від 27.12.2024)

Видавець СГ НТМ «Новий курс» – діяльність у науковій, видавничій,
освітній, творчій, інформаційній сфері з 1989 року.
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру
видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів видавничої продукції:
ДК № 8013 від 22.11.2023. Зареєстровано у Global Register of Publishers.
Ідентифікатор видавця 7886. <http://www.newroute.org.ua>

Колективна монографія присвячена актуальним питанням розвитку сучасного суспільства. Досліджуються проблеми в таких сферах як: освіта, фізична культура, спорт, культура і мистецтво, дизайн, релігієзнавство, історія, філософія, культурологія, журналістика, філологія, література, богослов'я, економіка, політологія, психологія, соціологія, міжнародні відносини, суспільні комунікації, соціальна робота, соціальне забезпечення, оподаткування, фінанси, банківська справа, страхування, менеджмент, маркетинг, підприємництво, торгівля, біржова діяльність, легка промисловість, видавництво, поліграфія, готельно-ресторанна справа, екологія, туризм, охорона здоров'я тощо. Монографія буде корисною науковцям, викладачам, здобувачам освіти, а також широкому колу осіб, які цікавляться питаннями розвитку сучасної науки та практики.

ISBN 978-617-7886-67-8

DOI: 10/61718/mon

www.newroute.org.ua

Опубліковано на основі ліцензії Creative Commons Attribution License.

© СГ НТМ «Новий курс», 2024

© Автори, 2024

Зміст

	Стор.
Передмова	... 4
Розділ перший. Освіта, фізична культура, спорт.	... 5
1.1. Інноваційні методи викладання хімічних дисциплін у ВНЗ в умовах воєнного стану	... 5
1.2. Developing Learners' Communicative Competence in Foreign Languages through Intellectualization	... 10
1.3. Особливості кінезітерапії в Україні та закордоном	... 27
1.4. Методика використання методичних матеріалів та тренувальних завдань з хімії для діагностики результатів навчання учнів старшої школи	... 30
1.5. Вплив воєнного стану на індикатори діяльності закладів вищої освіти в Україні	... 33
Розділ другий. Історія, журналістика, література, філологія.	... 42
2.1. Окупація та насадження радянської державності в Україні (1917-1920 рр.)	... 42
2.2. Місце України в напрямках ідеології російського націоналізму	... 48
2.3. Синтаксична організація рекламних текстів у жіночих періодичних виданнях (на матеріалах онлайн-видань «Коліжанка», «Тендітна», ukrainky.com.ua)	... 52
2.4. Лінгвостилістичний аналіз тексту як засіб комунікативно-мовленнєвого розвитку майбутніх учителів української мови та літератури	... 55
2.5. Сугестивна образність природних стихій у поезії Г. Чупринки та М. Вороного	... 68
Розділ третій. Економіка, психологія, соціологія, міжнародні відносини.	... 74
3.1. Соціокультурні виклики та їх вплив на формування ціннісних орієнтацій студентів	... 74
3.2. Структура психологічної готовності військовослужбовців Збройних Сил України до наступальних дій: психологічний аналіз	... 78
3.3. Систематизація показників, методів та методик аналізу бізнес-процесів	... 84
Розділ четвертий. Менеджмент, маркетинг, підприємництво, торгівля.	... 88
4.1. Формування іміджу підприємства як фактор забезпечення його конкурентоспроможності	... 88
4.2. Розвиток лідерських компетенцій сучасного менеджера	... 92
Розділ п'ятий. Адміністрування, право, облік, оподаткування, фінанси.	... 96
5.1. Institutional and legal principles of the EU common commercial policy	... 96
5.2. Розвиток документальних методів судово-бухгалтерської експертизи	... 108
5.3. Market of Information Products: Concepts, Actors and Contracts in Ukrainian Law	... 124
5.4. Правові основи екологічної безпеки: термінологічні неузгодженості	... 127
Розділ шостий. Туризм, промисловість, екологія.	... 135
6.1. Організація та особливості системи управління якістю послуг підприємств туристичної індустрії	... 135
6.2. Процесний підхід до управління промисловою галуззю України	... 139
6.3. Промислове вирощування валеріани лікарської в Україні: економічні перспективи та екологічні виклики	... 143
6.4. Дослідження корпоративної культури суб'єктів бізнес-діяльності Тернопільщини на предмет її гендерної чутливості	... 149
Післямова	... 158

17. Corden M. Trade Policy and Economic Welfare. Oxford: Clarendon Press, 1997. 320 p.
18. National Trade Policy for Export Success. Geneva: International Trade Center, 2011. P. 5-6.
19. Woolcock S. The Role of the European Union in the International Trade and Investment Order. Dahrendorf Forum IV Working Paper No. 10. London: The London School of Economics and Political Science, 2019. 18 p.
20. Schneider-Petsinger M. Trade policy under president Trump: Implications for the US and the world. London: Chatnam House, 2019. 39 p.
21. Krugman P. Technology, trade and factor prices. *Journal of International Economics*. 2000. Vol. 50, issue 1. P. 51-71. [https://doi.org/10.1016/S0022-1996\(99\)00016-1](https://doi.org/10.1016/S0022-1996(99)00016-1)
22. Rodrik D. Growth after the Crisis. Working Paper No. 65. Washington, DC: World Bank, 2009. 27 p.
23. Gunnella V., Quaglietti L. The economic implications of rising protectionism: a euro area and global perspective. *ECB Economic Bulletin*. 2019. Issue 3. URL: https://www.ecb.europa.eu/pub/economic-bulletin/articles/2019/html/ecb.ebart201903_01~e589a502e5.en.html
24. Leontief V. Domestic Production and Foreign Trade: The American Capital Position Re-examined. *Proceedings of the American Philosophical Society*. 1953. Vol. 97. P. 331-349.
25. Vernon R. International Investment and International Trade in the Product Cycle. *The Quarterly Journal of Economics*. 1966. Vol. 80, issue 2. P. 190-207. <https://doi.org/10.2307/1880689>
26. Wu S. Comparative Advantage and the Product Cycle Theory. 2018. 28 March. URL: <https://seancwu.com/2018/03/28/product-cycles/>
27. Ma J., Lu Y. Free Trade or Protection: A Literature Review on Trade Barriers. *Research in World Economy*. 2011. Vol. 2, issue 1. P. 69-76. <http://doi.org/10.5430/rwe.v2n1p69>
28. World Economic Outlook: Subdued Demand Symptoms and Remedies. Washington, DC: International Monetary Fund, 2016. P. 63-119.
29. Bindi F. European Union Foreign Policy: A Historical Overview. *The Foreign Policy of the European Union Assessing Europe's Role in the World* / F. Bindi (ed.). Washington: Brookings Institute, 2010. P. 13-40.
30. Weidenfeld W. Europa von A-Z: Taschenbuch der europäischen Integration. Bonn: Europa Union, 1997. S. 8.
31. Titievskaja J. EU trade policy: Frequently asked questions. Brussels: European Parliamentary Research Service, 2019. 33 p.
32. Leblond P., Viju-Miljusevic C. EU trade policy in the twenty-first century: change, continuity and challenges. *Journal of European Public Policy*. 1999. Vol. 26, issue 12. P. 1836-1846. <https://doi.org/10.1080/13501763.2019.1678059>
33. Meunier S., Nicolaidis K. The European Union as a conflicted trade power. *Journal of European Public Policy*. 2006. Vol. 13, no. 6. P. 906-925. <https://doi.org/10.1080/13501760600838623>
34. Woolcock S. European Union trade policy. *The new Palgrave dictionary of economics online*. London: Palgrave Macmillan, 2011. URL: [http://eprints.lse.ac.uk/33488/1/European_Union_Trade_Policy_\(LSERO\).pdf](http://eprints.lse.ac.uk/33488/1/European_Union_Trade_Policy_(LSERO).pdf)
35. Krugman P. Strategic Trade Policy and the New International Economics. Cambridge, MA: MIT Press, 1986. 313 p.

Гавриленко Наталія Вікторівна

Кандидат економічних наук, доцент

ORCID:0000-0002-2043-3917

Національний університет кораблебудування імені адмірала Макарова

5.2. Розвиток документальних методів судово-бухгалтерської експертизи

Розвинуто систему документальних методів судово-бухгалтерської експертизи, понятійних категорій, пов'язаних із плануванням експертних бухгалтерських робіт, з пропозицією авторського визначення документації бухгалтерської експертизи, плану експертної бухгалтерської діяльності, функції планування, глибини планування, глибини ретроспекції. Результати дослідження можна використовувати при організації та плануванні судово-бухгалтерської експертизи в діяльності експертно-криміналістичних, оперативних та слідчих підрозділів МВС України при виявленні, розслідуванні, документуванні, доведенні та профілактиці правопорушень у сфері економіки, вирішенні експертно-бухгалтерських завдань, поставлених уповноваженими органами. Ключові слова: судово-бухгалтерська експертиза, економічні злочини, закон, судовий експерт, аудит, ревізія, контроль.

В умовах реформування фінансової системи в Україні спостерігається зростання криміналізації економічних процесів і пов'язаних з ними відносин. Це зумовлює збільшення кількості та якості неправомірних дій у зазначеній сфері, у зв'язку з чим виникає необхідність виявлення та ліквідації прогалин у системі державного фінансового контролю для протидії економічним правопорушенням та зловживанням. У прикладному аспекті найбільш потрібні наукові дослідження, присвячені методичним особливостям виявлення, документування, формування доказової бази протиправних дій економічного характеру та проведення експертних економічних досліджень. Основними ініціаторами та замовниками подібних наукових розробок виступають органи, до компетенції яких належить призначення провадження спеціальних економічних експертиз у справах економічної спрямованості (Міністерство юстиції України, Міністерство внутрішніх справ України, Державне бюро розслідувань, Рахункова палата України та ін.). Суб'єктами таких експертних дій є експерти-бухгалтери з експертних та криміналістичних установ.

Наявне на сьогоднішній день різноманіття видів та форм фінансового контролю породжує неузгодженість та роз'єднання у методичному забезпеченні при виконанні контрольних та експертних функцій

як у комплексі, так і за окремими напрямками фінансово-контрольної діяльності. В силу об'єктивних та суб'єктивних причин окремі суб'єкти державного фінансового контролю мають обмежені повноваження та не обтяжені обов'язками, що передбачають проведення попереднього контролю діяльності економічних суб'єктів, якому відводиться важлива роль у частині запобігання правопорушенням та зловживанням у сфері економіки. Реформування та зміни, що відбуваються в законодавчій базі, яка регламентує фінансово-економічні відносини, припускають зміну теоретичних і методичних засад проведення фінансово-контрольних та експертних заходів.

На сучасному етапі в нашому вітчизняному суспільстві розгорнулася широкомасштабна боротьба з корупційними проявами, з фактами розкрадання та присвоєння бюджетних коштів та іншими протиправними діями економічного характеру. Одним із інструментів доведення таких неправомірних дій є матеріали судово-бухгалтерської експертизи, що призначається уповноваженими правоохоронними органами у межах порушених кримінальних справ щодо економічних злочинів. Крім того, матеріали бухгалтерських експертиз частіше використовуються для вирішення питань економічної безпеки регіонів та держави.

Необхідно також зазначити, що за допомогою відомих раніше розроблених організаційно-методичних підходів, а також без застосування сучасних ефективних методик не завжди вдається на якісному рівні призначати та проводити економічні експертизи за фактами протиправної діяльності економічних суб'єктів. З метою розробки актуального методичного інструментарію експертних економічних досліджень необхідно систематизувати та узагальнити досвід застосування існуючих контрольних стандартів, оцінити можливості використання спеціальних економічних та бухгалтерських знань при виявленні, доведенні, дослідженні та протидії правопорушенням та зловживанням, що вчиняються в системі бухгалтерського обліку.

З питань, пов'язаних із темою дослідження, опубліковано значну кількість фундаментальних та прикладних робіт, що охоплюють широкий спектр наукових напрямів. Проблемні аспекти судово-бухгалтерської експертизи, висвітлені у працях вітчизняних учених, стали основою дослідницької роботи автора цієї роботи. В Українській науці значний внесок у формування теорії фінансового контролю та експертної діяльності зробили такі вчені, як Дерій В., Дема Д. [6], Грицишин Д. [7], Гавриленко Н. [8-11; 17; 27], Євдокіменко С. [12-14], Єрмоленко В. [15], Клименко Н. [16], Кривцова Т. [18], Перевозова І. [19-21].

Питання, що охоплюють проблеми методології та методики бухгалтерської експертизи, знайшли своє відображення у працях таких авторів, як Гавриленко Н. [22; 24; 25; 26]; Білуха М. [53], Калмик М. [54], Панікаров [56], Карпенко Є, Копайгора І. [57], Разборська О., Даценко Г. [58] та ін.

Водночас за наявності численних публікацій у даній предметній області залишаються недостатньо розглянутими та реалізованими різні аспекти окремих затребуваних теоретичних та методичних положень бухгалтерської експертизи, пов'язані з вивченням категоріального апарату, розвитком документальних методів експертної роботи з різними видами інформації, що не відповідає потребам практичної експертної діяльності

Інформаційну базу дослідження визначили законодавчо-нормативні акти України, нормативно-правові документи в сфері бухгалтерського обліку, судово-бухгалтерської експертизи, фінансового контролю, аудиту, кримінального процесу, цивільного права, оподаткування, наукові праці вітчизняних та зарубіжних дослідників у галузі документального забезпечення провадження судово-бухгалтерських експертиз, проведення аудиторських перевірок, заходів щодо протидії фактам зловживань в економічній сфері, офіційні статистичні огляди та дані, відповідні спеціальні методичні документи, матеріали науково-методичних видань, конференцій, семінарів, мережі Інтернет.

Сучасна процедура провадження судово-бухгалтерської експертної діяльності об'єктивно виявляє недостатню розробленість і внаслідок цього потребує удосконалення категоріального апарату. Для цього автор вважає за необхідне ввести в науковий обіг авторські визначення низки понять, що належать до експертизи бухгалтерських документів. Так, необхідність введення у науковий оборот поняття «документальні методи бухгалтерської експертизи» визначається такими причинами:

- вдосконалення способів приховування протиправних дій економічного характеру у системі бухгалтерської документації;
- відсутність єдиного наукового підходу до формулювання визначення поняття «документальні методи»;
- наявність сучасних тенденцій поділу методів дослідження документів, що використовуються в практиці державного фінансового контролю, аудиту, податкового контролю;
- розширення сфер практичного застосування документальних методів фінансового контролю.

Подібний стан справ диктує необхідність формулювання нової категорії бухгалтерської експертизи, а саме – документації експерта-бухгалтера. Доцільність її використання в теорії та практиці експертної бухгалтерської роботи обумовлена цілою низкою причин як науково-методичного, так і практичного характеру, серед яких доцільним є виділити наступні:

- ускладнення завдань, вирішуваних експертом-бухгалтером у правоохоронній практиці;
- модифікацію прийомів і способів здійснення протиправних дій у фінансово-господарській діяльності економічних суб'єктів;
- зміна нормативно-правової бази регулювання правоохоронної діяльності, системи бухгалтерського обліку та експертної роботи;
- вдосконалення експертних судово-бухгалтерських процедур;
- розробку нових методик здійснення експертної бухгалтерської роботи;
- комп'ютеризацію системи бухгалтерської обліку та експертної діяльності.

На підставі проведеного аналізу різноманітних контрольно-перевірочних прийомів і способів роботи з документами, що використовуються у спеціальній літературі, при проведенні контрольних та експертних дій, а також виходячи із завдань, що стоять перед експертом-бухгалтером, в роботі розроблено визначення самого поняття «документальні методи судово-бухгалтерської експертизи», під яким автор розуміє спосіб професійного експертного дослідження різноманітних документальних джерел бухгалтерської інформації з метою формулювання висновків з поставлених уповноваженими органами питань та видачі експертного висновку. Під час провадження судово-бухгалтерської експертизи використовується широкий спектр документальних методів. Проведені дослідження дозволили перегрупувати відомі документальні методи судово-бухгалтерської експертизи на основі їх сутнісних характеристик у декілька блоків із доповненням раніше відомих класифікацій новим блоком – контрольні методи (рис. 1).

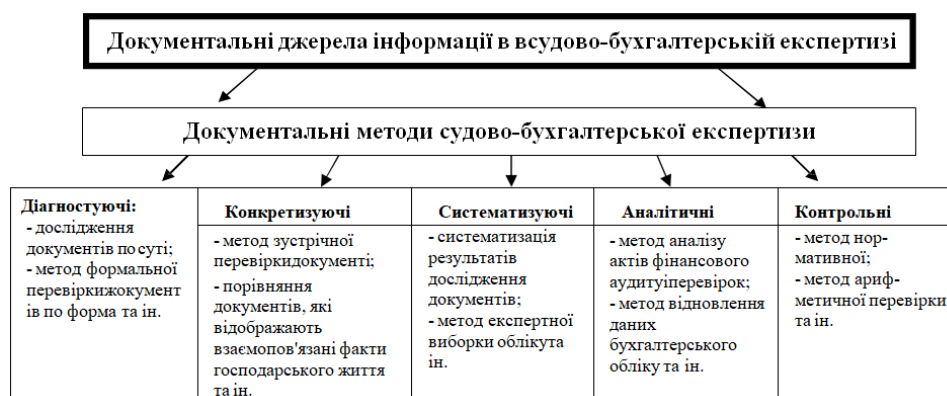

Рис. 1. Класифікація документальних методів судово-бухгалтерської експертизи

Судово-бухгалтерська експертиза – це багатооб'єктне та багатоетапне дослідження, для якого характерні великі обсяги документації. Обсяг та набір документів на дослідження залежать від обставин кожної конкретної справи: поставлених питань, форми бухгалтерського обліку в компанії, складу злочину, форми власності організації та ін. На першому етапі експерт-бухгалтер робить висновок про достатність об'єктів дослідження – документів. Якщо для висновків якихось даних не вистачає, то експерт має право клопотати про те, щоб йому надали додаткові матеріали. Як правило, на бухгалтерську експертизу надають електронну та паперову документацію. Однак можуть бути справи та питання, коли експерту потрібно вивчити речові матеріали. Наприклад, коли йдеться про амортизацію або ремонт, а також виробничі потужності підприємства. У такому разі експерт-бухгалтер може перевірити наявність та стан обладнання, транспорту, офісної техніки та ін.

Судово-бухгалтерську експертизу призначають у справах про економічні злочини, наприклад, шахрайство та розкрадання чужого майна (товарів та грошей). Підставами для призначення бухгалтерської експертизи є:

- а) клопотання обвинуваченої сторони;
- б) висновок експертів з інших відомств щодо необхідності проведення судово-бухгалтерської експертизи;
- в) необхідність відповісти на питання, які вимагають професійних знань експерта-бухгалтера.

Призначення бухгалтерської експертизи обов'язково у справах про шахрайство (ст. 1590 ККУ) та присвоєння, розтрату майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем (ст. 191 ККУ).

У справах про нецільове використання бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням (ст. 210 ККУ); в справах про зловживання владою або службовим становищем (ст. 364 ККУ), в кримінальних справах, коли була дана обіцянка, пропозиція або надана неправомірнавигода службовій особі (ст. 369 ККУ).

Приводами для бухгалтерської експертизи також є:

По відношенню до доказової бази протиправних дій	За наявністю ознак підробки	
Документи бухгалтерського обліку	Не містять ознак підробки	
Документи неофіційного обліку	Містять ознаки підробки	
Необлікові документи		

Рис. 2. Класифікація документальних джерел інформації

- протиріччя матеріалам кримінальної справи висновків документальної перевірки, державного фінансового аудиту чи аудиторської перевірки за дорученням правоохоронних органів; протиріччя у висновках первинної та повторної ревізії, а також аудиту за дорученням слідчого та суду;

- сумніви привиборі ревізором чи аудитором методики визначення матеріальних збитків. Бухгалтерську експертизу також можуть призначити для визначення реального фінансового стану справ в організації. Бухгалтерську експертизу проводять на добровільних засадах або за рішенням суду.

Узагальнюючи наявні класифікації та керуючись потребами судово-бухгалтерської експертизи, за результатами дослідження проведено комплексне групування бухгалтерських документів за декількома класифікаційними ознаками, яке доповнено новими ознаками, що враховують потреби практики проведення судово-бухгалтерських експертиз, а саме:

1. стосовно доказової бази протиправних дій;
2. за ознаками підробки (рис. 2).

Перш ніж досліджувати категорію документації бухгалтерської експертизи, слід розглянути поняття самої документації. Відповідно з тлумачним словником є декілька визначень поняття «документ» та «документація». Документ – це:

1. Діловий папір, що посвідчує певний юридичний факт, підтверджує право на що-небудь, служить доказом чого-небудь.

2. Письмове свідоцтво, що офіційно підтверджує особу.

3. Письмовий твір, грамота, рисунок та ін., і як свідчення про щось історичне, важливе.

В Україні офіційно прийняті три значення документа, зафіксовані в ряді державних стандартів (ДСТУ).

ДСТУ 2392-94. Документ І. Записана інформація, яка може розглядатися як одиниця під час здійснення інформаційної діяльності.

ДСТУ 3017-95. Документ ІІ. Матеріальний об'єкт з інформацією, закріпленою створеним людиною способом для її передачі в часі та просторі.

ДСТУ 2732-94. Документ ІІІ. Матеріальний об'єкт, що містить в закріпленому вигляді інформацію, оформлений встановленим порядком і такий, що має відповідно до діючого законодавства правове значення.

Відношення між різними значеннями документа створюється за принципом ієрархії – підкорення одного поняття іншому, де кожне більш широке поглинає, включає в себе менш широке. Необхідність поетапного звуження обсягу поняття "документ" викликана практичними цілями.

Визначення Документа І обов'язкове для використання в усіх видах нормативної документації: у довідковій, навчально-методичній та іншій літературі, що стосується сфери інформації та документації. Значення Документа ІІ прийняте у сфері книговидавання та книгорозповсюдження. Сфера використання визначення Документ ІІІ – діловодство та архівна справа.

Тепер щодо визначення суті документації: «документація – обґрунтування, підтвердження чогось документами.

Документація (<https://uk.wikipedia.org/wiki/Документація>) – сукупність офіційно визнаних, взаємопов'язаних та складених у визначеній формі документів, які містять передбачувану інформацію

про виріб, процес або діяльність даного підприємства. Відповідно до області застосування документації поділяються:

- на бухгалтерські, конструкторські, нормативні, наукові, технічні, товарні. Вимоги до переліку документів визначаються технічним завданням, до вмісту документів – стандартами або додатково та окремо погодженими документами.

Таким чином, це поняття як не можна до речі походить для обраної нами формулювання тієї маси документів, які використовуються в роботі експерта-бухгалтера та постійно впроваджуються в експертну бухгалтерську діяльність.

Проведене дослідження дозволило сформулювати визначення поняття «підроблений бухгалтерський документ», під яким розуміється документ, що містить ознаки підробки або зміни початкових даних, а також справжній документ зі спотвореними відомостями про факти господарського життя.

Зміст запропонованого визначення передбачає, що під час виготовлення підроблених документів змінюється існуючий справжній документ або створюється новий фіктивний документ. Використання справжнього документа зі спотвореними даними про факти господарського життя може сприяти вчиненню протиправних дій у податковій сфері, спотворювати фінансові показники та стан економічного суб'єкта.

Дослідження досвіду проведення бухгалтерської експертизи на базі статистичних та фактологічних матеріалів дозволило ру обґрунтувати недостатність термінологічної визначеності категорії «вибірка», яка застосовується також у ревізійній, аудиторській та податковій практиці. Це визначило необхідність введення у науковий обіг поняття «експертна вибірка», яку автор розуміє, як застосування експертних процедур не до всієї сукупності досліджуваних документів бухгалтерського обліку, позаоблікових документів та документів неофіційного обліку під час провадження судово-бухгалтерської експертизи. Таким чином, у процесі експертної вибірки досліджуються не лише документи бухгалтерського обліку, а й широкий спектр позаоблікових документів, до яких належать:

- протоколи вилучення документів,
- допитів свідків, обвинувачених та підозрюваних,
- висновки інших експертиз (почеркознавчої, комп'ютерної, технічної та інших.), і навіть дані неофіційного («чорнового») обліку.

В зв'язку з цим, під поняттям «необліковий документ», слід розуміти небухгалтерську документацію економічного суб'єкта, що впливає на обліковий процес, а також на порядок та достовірність відображення фактів господарського життя в системі взаємопов'язаних облікових та звітних даних.

Небухгалтерські документи в окремих ситуаціях мають значний вплив на обліковий процес і в ряді випадків можуть бути прямим доказом скоєння правопорушення або злочину (необлікові документи з елементами матеріальної чи інтелектуальної підробки, незаконні накази та розпорядження та ін.), а в окремих епізодах – є джерелом інформації чи непрямым доказом протиправної діяльності (пояснювальні записки матеріально-відповідальних осіб, протоколи допитів посадових осіб тощо).

Проведений аналіз практичних матеріалів дозволив сформулювати визначення поняття «документ неофіційного обліку». Це документ економічного суб'єкта на паперових чи електронних носіях, не регламентований офіційними нормативними актами, не відображений у системі бухгалтерського обліку чи звітності, складений із порушенням чинного законодавства. Як правило, такі документи формуються поза системою фінансового контролю і не мають доказового значення без підтвердження їх даних офіційною бухгалтерською документацією.

Названа документація може бути використана органами правопорядку для визначення меж участі посадових осіб економічного суб'єкта у протиправних схемах та ступеня їх винуватості. У роботі експерта-бухгалтера такі документи необхідні при дослідженні та оцінці аналізованих неправомірних фактів, при визначенні напрямів розшукової діяльності, для правильного та об'єктивного формулювання висновків та складання компетентного висновку.

Для введення в науковий та практичний обіг експертної судово-бухгалтерської діяльності поняття документації бухгалтерської експертизи слід, на нашу думку, звернутися до досвіду аудиторської діяльності як найбільш близького до експертизи виду фінансового контролю. Матеріали проведеного аналізу за визначень документації аудитора відображені в табл. 1.

Таблиця 1

Визначення аудиторської документації

Джерело	Визначення
Керівництво Комітету по міжнародних стандартах аудиту та підтвердження достовірності інформації (Applying ISAs Proportionately with the Size and Complexity of an Entity. URL: http://www.ifac.org/Members/DownLoads/ applying-isas-proportionate.pdf)	Допомагає аудитору під час планування та виконання аудиту. Це полегшує контроль та аналіз робіт, виконаних асистентами, оцінку отриманих аудиторських доказів та формування висновків до завершення складання аудиторського звіту
Міжнародні стандарти аудиту. «Аудиторська документація» (МСА 230)	Надає достатні та належні записи для обґрунтування аудиторського звіту (висновку) та доказу того, що аудит було проведено відповідно до МСА та застосовних вимогами законодавства та регулювання
Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність: Закон України від 21.12.2017 р. № 2258- VIII. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2258-19 . (дата звернення: 15.11.2021)	робочі документи аудитора – документи в електронній або паперовій формі та записи в електронній або паперовій формі, зроблені аудитором під час планування, підготовки і надання аудиторських послуг, в яких міститься вся інформація, яку аудитор вважає важливою для правильного виконання перевірки, а також розкриваються використані процедури, тести, отримана інформація і висновки, до яких дійшов аудитор у результаті проведення аудиту
Вікіпедія – загальнодоступна вільна багатомовна онлайн-енциклопедія	Сукупність матеріальних носіїв інформації, що відображає сукупність виконаних аудиторських процедур, отриманих аудиторських доказів, висновків, зроблених аудитором, що складається самим аудитором, співробітниками економічного суб'єкта, що перевіряється, та третіми особами на запит аудитора до початку, в ході та після завершення аудиторської процедури. перевірки
Фабіянська В. Ю В. [DOI: 10.32702/2307-2105-2021.12.98]	це записи, в яких аудитор фіксує проведення аудиторської перевірки, а саме записи процедур планування, характеру, строків і масштабу виконання аудиторських процедур, їх результатів, а також висновків, складених на основі одержаних аудиторських доказів. У робочих документах мають міститися відповіді аудитора на всі суттєві запитання, в яких необхідно висловити професійне судження і сформулювати аудиторські висновки.

Результати проведеного аналізу дозволили сформулювати авторське визначення документації бухгалтерської експертизи з позицій сучасної теорії та практики експертної діяльності. На нашу думку, під документацією бухгалтерської експертизи слід розуміти робочі документи, підготовлені чи отримані експертом-бухгалтером у зв'язку з проведенням бухгалтерської експертизи. Такі робочі документи можуть бути оформлені як у паперовому, так і в електронному вигляді.

Автор вважає, що методика вибірки бухгалтерських документів при здійсненні судово-бухгалтерської експертизи, повинна містити методичне забезпечення дослідження даних бухгалтерського обліку та бухгалтерської (фінансової) звітності за певні звітні періоди для перевірки слідчих версій та підвищення ефективності експертної роботи при аналізі бухгалтерських документів. У методиці визначено експертні завдання, пов'язані з виявленням можливих відхилень в обліку, порушень та фальсифікацій, підробок, які здатні істотно вплинути на отримання експертом-бухгалтером достовірної інформації та формулювання висновків. Структура методики також включає інформаційну базу, виконавців та терміни проведення, організаційні процедури та алгоритм експертної вибірки, порядок формування висновку за результатами застосування. Розробка методики судово-бухгалтерської експертизи за фактами шахрайських дій, вчинених з використанням бухгалтерської документації, повинна базуватися на виділенні способів здійснення шахрайства, виявленні зв'язку шахрайства з корупцією, організованою злочинністю, «відмиванням» доходів від протиправної діяльності та інших неправомірних дій у сфері економіки.

В рамках методики судово-бухгалтерської експертизи розроблено алгоритм роботи експерта-бухгалтера по дослідженню фактів шахрайства в системі бухгалтерського обліку, який включає п'ять послідовних дій (рис. 3).

Застосування методики дозволить оперативно виявляти та документувати шахрайські дії в системі бухгалтерського обліку, формулювати експертні висновки з поставлених питань та формувати доказову базу з категорії неправомірної діяльності, що розглядається.

З метою упорядкування окремих видів експертних робіт слід розробити методику судово-бухгалтерської експертизи економічної інформації в комп'ютерних системах, яка включає цілі, завдання, інформаційну базу, виконавців та терміни проведення, організаційні аспекти, алгоритм експертних дій, методичні особливості складання та структуру висновку за результатами проведення бухгалтерської експертизи.

Алгоритм роботи експерта-бухгалтера по дослідженню фактів шахрайських дій в системі бухгалтерського обліку
1. Визначення об'єкта бухгалтерського обліку, який підпав під протиправний вплив.
2. Виявлення особливостей системи документообороту досліджуваного економічного суб'єкта.
3. Проведення дослідження документів за об'єктом бухгалтерського обліку, який підпав під протиправний вплив у відповідності з напрямком справи, яка розслідується
4. Виявлення умов (факторів), які сприяють виникненню шахрайських дій.
5. Встановлення умов (факторів), які забезпечують можливості приховування неправомірної дії по відношенню до об'єкта бухгалтерського обліку; розробка системи заходів по їх усуненню.

Рис. 3. Алгоритм експертного дослідження фактів шахрайства в системі бухгалтерського обліку

Алгоритм дій експерта-бухгалтера розроблено у вигляді схеми та враховує спільні дії зі спеціалістом комп'ютерно-технічної експертизи. Для розробки методичного забезпечення бухгалтерської експертизи позаоблікових документів доцільно визначити параметри вивчення інформації, яка міститься у позаобліковій документації, та провести систематизацію та угруповання таких документів, виявити способи неправомірного впливу на позаоблікові документи та цілі, переслідувані посадовими особами господарюючих суб'єктів. Методика експертної роботи з позаобліковою документацією повинна включати цілі та завдання експертизи позаоблікових документів, її інформаційну базу, виконавців та терміни, організаційні процедури, алгоритм дій (рис. 4) та структуру висновку.

1. Ознайомлення з організаційно-правовою формою економічного суб'єкта, видами діяльності, особливостями функціонування та основними фінансовими показниками, ліцензійно-дозвільними документами
2. Вивчення організаційно-штатної структури економічного суб'єкта, документів з обліку кадрів, посадових і функціональних обов'язків працівників, адміністрації, системи управління, внутрішньофірмових положень, порядку впливу власників на прийняття управлінських рішень.
3. Дослідження (при наявності) актів документальних ревізій і перевірок, податкових перевірок, аудиторських висновків, виявлених правопорушень зловживань, прийнятих посадовими особами заходів по усуненню допущених протиправних дій. Перевірка матеріалів інвентаризації прийнятих рішень за їх результатами
4. Вивчення особливостей виробничої і комерційної діяльності господарюючого суб'єкта, відносин з контрагентами, порядку відпуску та вивезення товарів, продукції, виконання робіт надання послуг, системи охорони.
5. Дослідження обставин справи, яка послугувала підставою для призначення, матеріалів інших експертиз, протоколів вилучення документів, допитів свідків, обвинувачених (підозрюваних) з економічних і бухгалтерських питань.
6. Ознайомлення з порядком банківського обслуговування господарюючого суб'єкта, його кредитною історією, своєчасністю погашення кредитів і позик, кількості виданих відкритих рахунків, ступенем забезпечення схоронності готівкових коштів при збереженні і транспортуванні.

Рис. 4. Стадії бухгалтерської експертизи необлікової документації економічного суб'єкта

Потреби практики та прикладні завдання диктують необхідність ґрунтовного та глибокого розгляду спеціальних питань, що стосуються безпосередньо планових аспектів проведення бухгалтерської експертизи. Безумовно, організаційно-планові заходи бухгалтерської експертизи, як і будь-яких експертних дій, мають проводитися в комплексі, оскільки між ними існує певний взаємозв'язок, послідовність виконання та як наслідок – взаємозалежність. Така взаємодія заходів та їх узгодженість при належній організації та плануванні дозволяють отримати максимально ефективні результати і виконати завдання, що стоять перед експертизою. Таким чином, план (план-графік) проведення бухгалтерської експертизи, на нашу думку, – це офіційний документ, який має містити такі позиції:

- поставлені рішення бухгалтерської експертизи питання;
- цілі та завдання експертизи (як кінцеві, так і проміжні);
- порядок взаємодії з експертами у складі комплексної (комісійної) експертизи;
- механізм координації експерта-бухгалтера з органом (обличчям), що визначив експертизу;
- стратегія дій експерта-бухгалтера (групи експертів) при виникненні в непланових (додаткових, непередбачених) обставин.

Роль функції планування при організації та проведенні експертних робіт виявляється у науковому обґрунтуванні вибору відповідних експертних процедур, проектуванні та передбаченні порядку їх застосування на певних стадіях процесу проведення бухгалтерської експертизи. Використання елементів планування під час проведення бухгалтерської експертизи дає такі переваги:

- дозволяє досягти рівномірності розподілу експертних робіт протягом відведеного терміну проведення експертизи;
- дає можливість експерту-бухгалтеру ефективно застосовувати необхідні режими, методи, форми та процедури у тих чи інших експертних ситуаціях;
- забезпечує взаємодію та цільову координацію як між експертами однорідних чи різних спеціальностей, так і в їх взаємовідносинах з уповноваженим органом (особою);
- підвищує якість експертної роботи, а також достовірність та значущість отриманих результатів.

Загальновідомо, що планування під час проведення експертних бухгалтерських дій полягає в отриманому від органу (особи), який призначив експертизу, відповідного рішення (постанови). Виходячи з цього підготовка плану (плану-графіка) проведення бухгалтерської експертизи як офіційний документ буде основною і першочерговою метою функції планування експертних робіт. Крім того, сутність планування таких робіт, на наш погляд, і полягає безпосередньо у підготовці скоординованого та оптимального плану (плану-графіка) проведення бухгалтерської експертизи, що забезпечує виконання поставлених перед нею завдань та досягнення намічених цілей.

Ефективна реалізація зазначеної основної мети експертних дій залежатиме від її розмежування на відповідні підцілі під час планування судово-бухгалтерської експертизи. Таких підцілей, з аналізу практичних матеріалів проведення експертних судово-бухгалтерських робіт, може бути дві, а саме:

- оптимальне сполучення термінів, відведених для проведення бухгалтерської експертизи;
- отримання достовірних та якісних експертних результатів, що забезпечують вирішення винесених на експертизу уповноваженими органами питань

Як показує практика, планування експертних бухгалтерських робіт може характеризуватись такою ситуацією, коли позначені нами підцілі взаємно доповнюють одна одну. Такий варіант, на наш погляд, є найбільш прийнятним під час проведення бухгалтерської експертизи щодо протиправних економічних дій. У той самий час у процесі планування може виникнути менш сприятлива і рідкісна ситуація, коли одна підціль реалізується з допомогою іншої підцілі, коли між підцілями бухгалтерської експертизи відсутній взаємозв'язок.

Подібна відмінність комбінацій потребує наукового опрацювання кожного з двох можливих варіантів. Першою розглянемо комбінацію, коли підцілі бухгалтерської експертизи доповнюють одна одну і одна підціль сприяє досягненню іншої підцілі. Схема такого варіанта узгодження підцілей представлена на рис. 5.

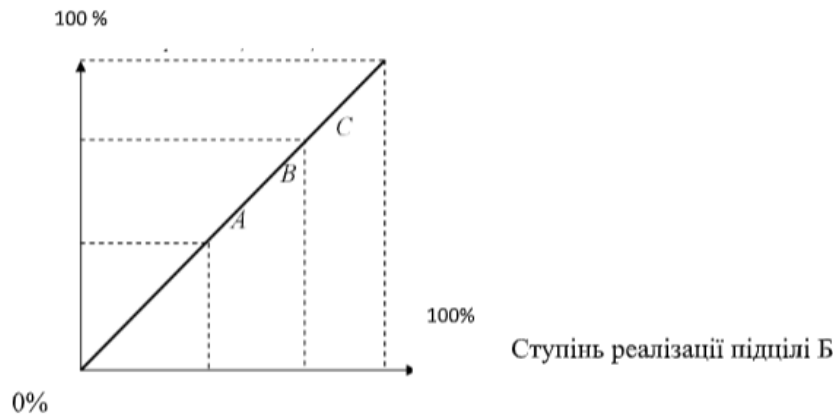

Рис. 5. Можлива комбінація підділей судово-бухгалтерської експертизи при їх доповненні

Як вже зазначалося раніше, практично можуть виникнути ситуації, коли отримання достовірних і якісних експертних результатів, які забезпечують рішення винесених на експертизу уповноваженими органами питань, можливе лише за рамками встановлених термінів проведення бухгалтерської експертизи. Отже, між подцелями у разі є явне протиріччя – реалізація однієї підділі здійснюється лише з допомогою іншої підділі. Можлива комбінація конкуренції підділей судово-бухгалтерської експертизи у випадку, який схематично представлено на рис. 6. Аналіз матеріалів проведення бухгалтерських експертиз показав, що варіант, пов'язаний із відсутністю взаємозв'язку між підділями експертних дій, у практиці проведення експертних бухгалтерських робіт існувати неможливий. Таким чином, планування експертних бухгалтерських робіт в обов'язковому порядку передбачає складання плану або плану-графіка проведення бухгалтерської експертизи (залежно від специфіки експертної діяльності або відповідно до форматів експертної установи) та у ряді випадків – програми комплексної (за участю експерта-бухгалтера) або комісійної бухгалтерської експертизи.

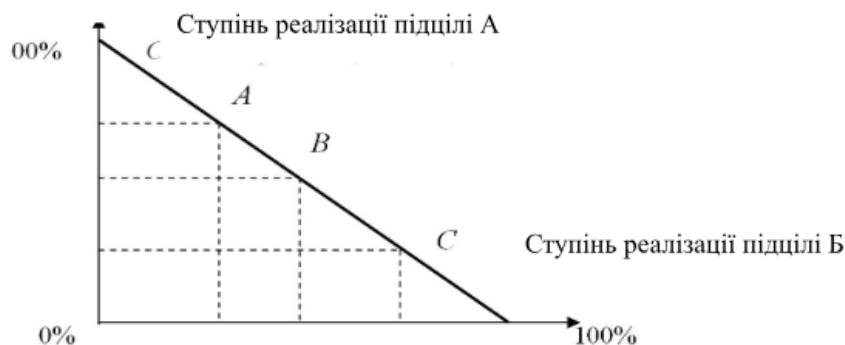

Рис. 6. Можлива підкомбінація підділей судово-бухгалтерської експертизи при їх конкуренції

До складу робіт з планування судово-бухгалтерської експертизи можуть також включатися такі заходи:

- проведення організаційно-підготовчих робіт;
- підготовка графіків робіт з окремих напрямів судово-бухгалтерської експертизи;
- визначення стратегії дій експерта-бухгалтера (групи експертів) при виникненні позапланових (додаткових, непередбачених) обставин;
- організація взаємодії з уповноваженим органом у процесі судово-бухгалтерської експертизи;
- уточнення строків проведення експертизи та узгодження їх з уповноваженим органом;

- проведення інструктивних нарад із членами комісійної (комплексної) судово-бухгалтерської експертизи.

Поданий перелік робіт із планування експертних дій становить основу планових заходів і не є вичерпним. Як будь-який процес планування, планування судово-бухгалтерської експертизи буде включати вхідні та вихідні дані. При цьому до складу вхідних даних ми пропонуємо включити:

- матеріали та документи, отримані експертом-бухгалтером від уповноваженого органу для дослідження (ретроспективна інформація);
- дані про поставлені на рішення експерта-бухгалтера питання та терміни проведення експертного бухгалтерського дослідження.

Такі дані стосовно досліджуваного періоду діяльності підконтрольного економічного суб'єкта будуть інформацією про минуле, у зв'язку з чим її можна назвати умовно ретроспективною. До вихідних даних процесу планування бухгалтерської експертизи може бути віднесена перспективна інформація, відображена у формі відповідного плану (плану-графіка) та програми експертних бухгалтерських робіт. Ці документи можуть бути результатом планування експертних дій.

Отримані в ході проведеного дослідження результати дають можливість включення до понятійного апарату теоретичних засад бухгалтерської експертизи двох нових категорій під час планування робіт: глибина планування та глибина ретроспекції. Дані категорії вимагають пильної наукової уваги з погляду їх розробки стосовно експертної бухгалтерської діяльності. Оцінюючи виконану роботу, можна констатувати, що під глибиною планування бухгалтерської експертизи слід розуміти період, відведений для проведення експертних робіт і охоплений відповідним планом (планом-графіком).

Щодо правоохоронної діяльності для проведення бухгалтерської експертизи відводиться до 15 днів із правом подальшого продовження терміну. Як правило, при проведенні бухгалтерської експертизи з найбільш складних та багатоепізодних протиправних дій, а також з великими досліджуваними періодами фінансово-господарської діяльності підконтрольних економічних суб'єктів (до 5 років) термін проведення експертних дій неодноразово продовжується і може досягати півроку.

Проведене дослідження практичних матеріалів здійснених експертних бухгалтерських дій дало можливість визначити та сформулювати обставини та фактори, які тією чи іншою мірою вплинули на літературу експертизи, тобто на терміни її проведення, а саме:

- наявність у справі епізодів протиправних економічних дій з широким колом контрагентів та фірм-одноденків;
- приховування слідів неправомірних дій з використанням сучасних інформаційних технологій та елементів шахрайства;
- незадовільний стан бухгалтерського обліку (відставання, занедбаність тощо) і системи внутрішнього контролю досліджуваного економічного суб'єкта;
- неналежна якість матеріалів і документів, наданих для дослідження;
- необхідність проведення фінансово-економічної ревізії, аудиторської чи податкової перевірки, а також інших видів експертиз для вирішення питань бухгалтерської експертизи;
- виявлення уповноваженим органом додаткових фактів та обставин з досліджуваних експертом-бухгалтером питань.

Разом з тим, під глибиною ретроспекції при плануванні бухгалтерської експертизи нами пропонується розуміти минулий тимчасовий період, який охоплює бухгалтерська експертиза своїм дослідженням для вирішення поставлених завдань, формулювання експертних висновків та надання висновків.

Як правило, глибина планування експертної бухгалтерської роботи обмежується термінами зберігання бухгалтерської та іншої документації економічного суб'єкта в загальноприйнятих параметрах у зв'язку з тим, що висновки експерта-бухгалтера та його експертні рішення можуть ґрунтуватися лише на документах, досліджених у процесі проведення судово-бухгалтерської експертизи. Тому на величину глибини ретроспекції, на нашу думку, впливатимуть такі фактори та обставини:

- вчинення правопорушень протягом тривалого часу, що охоплює максимальні строки зберігання бухгалтерської документації;
- участь у протиправній схемі значної кількості посадових осіб економічного суб'єкта з великим досвідом роботи;

- наявність певної періодичності (повторюваності) протиправних дій у діяльності економічного суб'єкта;
- виявлення фактів неправомірних дій, вчинених посадовими особами.

Підсумовування показників глибини планування та глибини ретроспекції дає можливість визначити величину тимчасового зсуву інформації входу та виходу. Визначення такого показника ми пропонуємо відобразити за формулою 1:

$$BCI = ДП + ГР, \quad (1)$$

де ДП – глибина планування (термін проведення експертних бухгалтерських робіт);

ГР – глибина ретроспекції (тимчасовий період, що досліджується експертом-бухгалтером).

З метою отримання однозначних і порівняльних експертних результатів як планованих, і фактичних пропонується висловлювати відображені у формулі величини у календарних днях. Тим паче, що запропонована одиниця виміру вже використовується в експертній практиці і є в низці офіційних документів, які регламентують експертну діяльність.

Крім того, для ілюстрації співвідношення та взаємозв'язку аналізованих показників, а також їх аналізу в теорії та практиці судово-бухгалтерської експертизи, розроблено схему взаємозв'язку та співвідношення показників планування бухгалтерської експертизи (рис. 7).

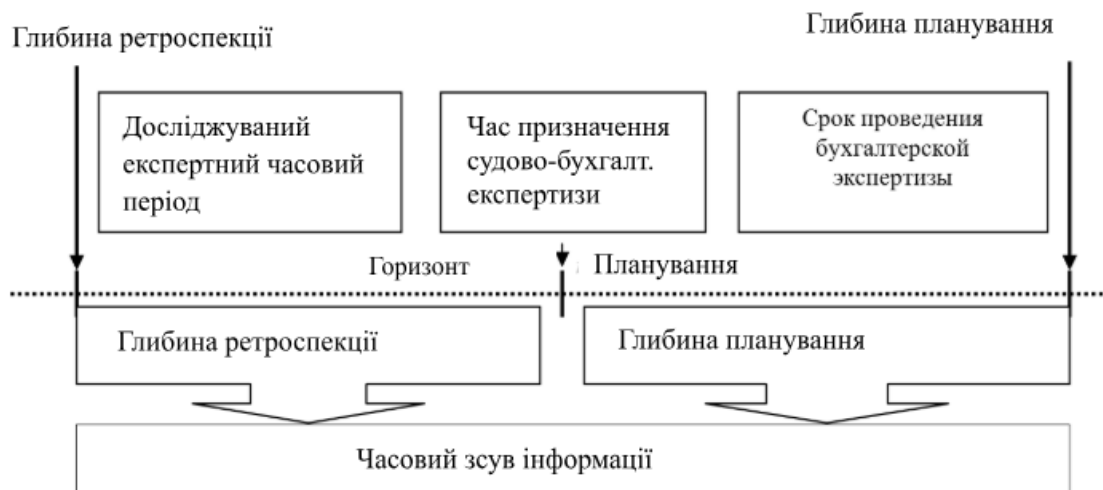

Рис. 7 Взаємозв'язок і співвідношення показників планування судово-бухгалтерської експертизи

Подальше вивчення динаміки аналізованих показників планування бухгалтерської експертизи в різних експертних ситуаціях і під впливом певних факторів дало змогу виявити деякий взаємозв'язок та взаємозалежність цих величин від низки внутрішніх та зовнішніх обставин. Результати проведеного аналізу ступеня впливу внутрішніх та зовнішніх факторів змуну величини показників планування бухгалтерської експертизи представлені у табл. 2.

Таблиця 2

Ступінь впливу внутрішніх і зовнішніх факторів на зміни величини показників планування судово-бухгалтерської експертизи

Фактори, які впливають на зміну показників планування СБЕ	Глибина планування	Глибина ретроспекції	Часовий зсув інформації
Складність та багатоепізодність досконалої протиправної економічної дії	+	+	+
Належна якість матеріалів та документів, представлених для дослідження	–	Const	–
Вчинення протиправних дій, пов'язаних із спотворенням бухгалтерської (фінансової) звітності	+	+	+
Наявність сталої взаємодії між експертом-бухгалтером та органом (особою), який призначив експертизу	–	Const	–
Відповідний рівень компетенції експерта-бухгалтера з поставлених питань	–	Const	–
Недостатній рівень компетентності експерта- бухгалтер у досліджуваній сфері	+	Const	+
Значна кількість посадових осіб економічного суб'єкта, залучених до протиправної схеми	+	+	+
Разовий (одноепізодний) характер досліджуваної протиправної економічної дії	–	Const	–
Некоректна чи неузгоджена постановка питань для вирішення бухгалтерської експертизи	+	Const	+
Недостатня якість матеріалів та документів, наданих для дослідження	+	Const	+
Періодичність (повторюваність у часі) протиправних економічних процесів	+	+	+
Відставання (занедбаність) у бухгалтерському обліку досліджуваного економічного суб'єкта	+	Const	+
Проведення фінансово-економічної ревізії, аудиторської чи податкової перевірки, а також інших видів експертиз для вирішення питань бухгалтерської експертизи	+	Const	+
Виявлення уповноваженим органом додаткових фактів та обставин з досліджуваних експертом-бухгалтером питань	+	+	+
Високий рівень кваліфікації та професіоналізму посадових осіб, які вчинили протиправні дії	+	Const	+

Джерело: розробка автора

Також слід зазначити, що перелік внутрішніх та зовнішніх факторів, які впливають на зміну величини показників планування бухгалтерської експертизи, не може бути остаточним. Перелік та параметри аналізу можуть коригуватись залежно від зміни експертної ситуації, поставлених на вирішення експертизи питань, особливостей вчинення протиправних економічних дій.

Для обліку та аналізу динаміки показників планування назріла потреба у виділенні особливого показника, що фіксує зміни плануючих величин. Як такий показник пропонується запровадити коефіцієнт тимчасового зсуву КТС. Він визначається за формулою 2 як відношення глибини планування до глибини ретроспекції:

$$KBC = ДП/ГР, \quad (2)$$

де ДП – глибина планування (термін проведення експертних бухгалтерських робіт);

ГР – глибина ретроспекції (тимчасовий період, що досліджується експертом-бухгалтером).

Значення запропонованого коефіцієнта відображає співвідношення терміну проведення бухгалтерської експертизи з її призначення та дати подання експертного висновку та тимчасового періоду, який було досліджено експертом-бухгалтером у фінансово-господарській діяльності економічного суб'єкта, щодо якого проводяться процесуальні дії. Застосування цього коефіцієнта у практичних ситуаціях діяльності органів внутрішніх справ показало, що його величина коливається у значеннях від 0,1 до 1.

Зміна аналізованого показника у бік зменшення відбувається у зв'язку із скороченням термінів проведення судово-бухгалтерської експертизи чи збільшенням часового періоду, досліджуваного експертом-бухгалтером, і навпаки. При проведенні експертних судово-бухгалтерських робіт з дослідження протиправних економічних дій, вчинених у разовому (одноразовому) порядку та однією особою протягом незначного періоду часу, значення такого коефіцієнта буде близько до одиниці. Така ж ситуація виникне, якщо термін проведення судово-бухгалтерської експертизи буде збільшуватися залежно від збільшення тимчасового періоду, досліджуваного експертом-бухгалтером.

У процесі планування експертних бухгалтерських робіт, зазвичай, вирішуються такі:

- визначення цілей та завдань судово-бухгалтерської експертизи, заходів щодо їх досягнення та вирішення;
- підготовка стратегії судово-бухгалтерської експертизи стосовно конкретної експертної ситуації, а також на випадок виникнення позапланових (додаткових, непередбачених) обставин;
- забезпечення дотримання термінів проведення судово-бухгалтерської експертизи;
- рівномірний розподіл трудових, тимчасових та інших витрат у процесі експертних дій, їх коригування залежно від внутрішніх та зовнішніх змін та ін.

Отже, застосування планування в експертній бухгалтерській роботі дозволяє досягти певних позитивних результатів, якими є:

- проведення бухгалтерської експертизи з оптимальними тимчасовими, трудовими та іншими витратами;
- своєчасне виявлення та вирішення проблемних ситуацій;
- ефективна реалізація цілей та завдань судово-бухгалтерської експертизи;
- концентрація зусиль експертної роботи з найбільш складних напрямів та завдань судово-бухгалтерської експертизи;
- здійснення координації між членами експертної групи під час проведення комплексних та комісійних експертиз;
- здійснення узгодженої роботи експерта-бухгалтера з експертною установою у вирішенні завдань відповідної судово-бухгалтерської експертизи;
- організація успішної взаємодії експерта-бухгалтера із уповноваженим органом.

Залежно від ролі неофіційної документації у пошукових заходах правоохоронних органів, формуванні доказової бази протиправних дій у сфері економіки, формулюванні висновків експерта-бухгалтера та складанні об'єктивного експертного висновку, а також стосовно офіційного бухгалтерського обліку господарюючого суб'єкта, розроблено класифікацію неофіційних («чорнових») документів по чотирьох блоках:

- 1) неофіційне листування посадових осіб господарюючого суб'єкта, у тому числі розміщене у внутрішній комп'ютерній мережі;
- 2) допоміжні неформатні облікові документи, оформлені посадовими чи матеріально-відповідальними особами з власної ініціативи;
- 3) «чорнові» бухгалтерські документи, складені паралельно із легітимною документацією, елементи «подвійної» бухгалтерії;
- 4) неформальні записи посадових осіб господарюючого суб'єкта, які містять сліди протиправних господарських процесів.

За результатами здійсненого дослідження було визначено види інформації, що міститься на неофіційних паперових та електронних носіях; виявлено характерні ознаки та відмінні риси, що спостерігаються при оформленні такої документації. Аналіз різних джерел наукового та методичного характеру дозволив сформулювати класифікацію документальних підробок із визначенням у ній місця підробки бухгалтерських документів (рис. 5).

Вивчення теоретичних розробок у сфері протидії економічним правопорушенням, а також практичних матеріалів щодо провадження експертних бухгалтерських дій, дало можливість сформулювати алгоритм дій експерта-бухгалтера при дослідженні фактів неправомірних дій, пов'язаних із зміною звітних показників:

1. Отримання та оцінка інформації про фінансовий стан економічного суб'єкта.
2. Вивчення інформації про матеріальне становище та рівень життя працівників адміністрації економічного суб'єкта.

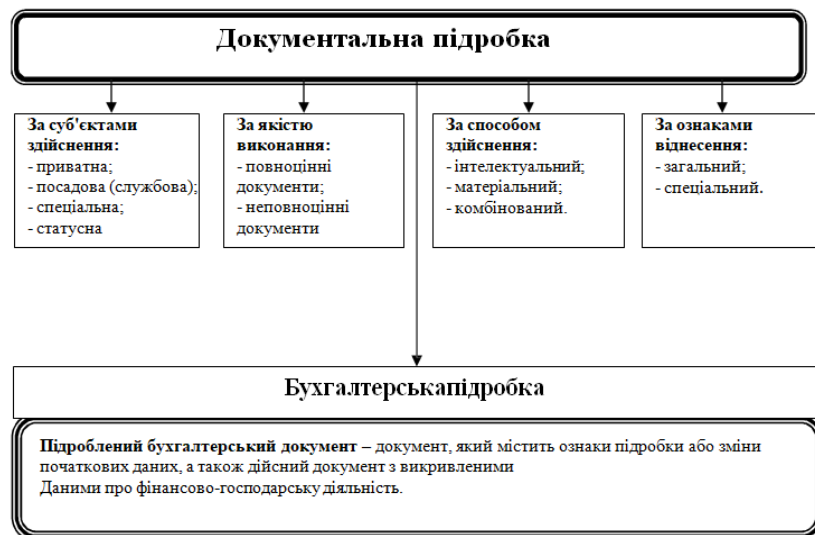

Рис.5.Класифікація документальних підробок

Класифікацію видів спотворень бухгалтерської (фінансової) звітності слід здійснювати за трьома ознаками (рис. 6).

3. Визначення кола посадових осіб, які мають відношення до складання документів бухгалтерської (фінансової) звітності, ознайомлення з названим персоналом.
4. Вивчення особових справ посадових осіб, які беруть участь у формуванні даних звітності, оплати їхньої праці, умов роботи.
5. Аналіз системи внутрішнього фінансового контролю економічного суб'єкта.
6. Визначення можливостей вчинення протиправних дій, пов'язаних із навмисною зміною звітних даних, ставлення адміністрації до подібних дій, реакції системи внутрішньогосподарського контролю на спотворення звітності.

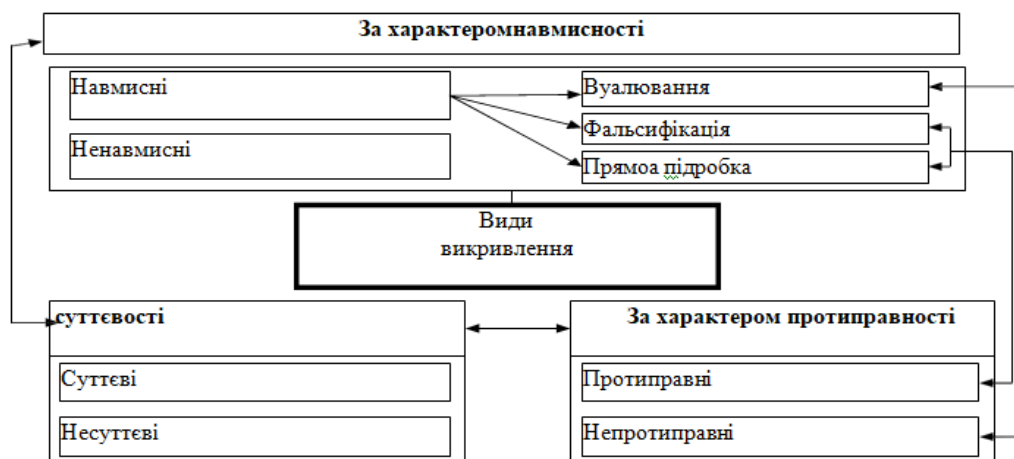

Рис. 6. Класифікація видів викривлень бухгалтерської (фінансової)

7. Встановлення слідів та ознак дій щодо навмисного спотворення звітних документів за допомогою аналітичних процедур;
8. Виявлення цілей вчинення неправомірного спотворення звітних даних;
9. Проведення експертної вибірки за даними звітності або суцільної перевірки звітних документів з метою виявлення, документування та дослідження виявлених фактів;
10. Узагальнення результатів та формулювання висновків з поставлених на експертизу питань.

До висновків експертів-бухгалтерів пред'являються спеціальні вимоги, дотриманню яких сприяють організаційно-планові процедури та документи, що складаються за ними. Нинішня ситуація ускладнення експертних бухгалтерських процедур та вдосконалення методів проведення судово-бухгалтерської експертизи у відповідь на модифікацію прийомів неправомірних економічних дій вимагає формування нових видів документів, що використовуються експертом бухгалтером. Ряд вчених, що досліджують проблеми організації бухгалтерської експертизи, пропонують розробку додаткових документів, які сприяють ефективній організації експертної бухгалтерської діяльності. Так, при здійсненні бухгалтерської експертизи у бюджетних установах автор пропонує використати технологічну карту, а далі, у своїх роботах рекомендовано розробку програми бухгалтерської експертизи.

Таким чином, нами обґрунтовано необхідність розробки наукових основ організаційно-планових аспектів судово-бухгалтерської експертизи. У зв'язку з чим запропоновано ряд спеціальних категорій, що характеризують процес організації судово-бухгалтерської експертизи: документація бухгалтерської експертизи, план (план-графік) проведення судово-бухгалтерської експертизи, глибина планування та глибина ретроспекції бухгалтерської експертизи. За кожною категорією сформульовані авторські визначення, умови та особливості прикладного застосування. Крім того, в ході дослідження зазначеної проблеми були виявлені переваги використання елементів планування при проведенні бухгалтерської експертизи, визначено мету та підцілі планування експертних бухгалтерських робіт; та глибину ретроспекції бухгалтерської експертизи, проведено аналіз ступеня впливу внутрішніх та зовнішніх факторів на зміну величини показників планування бухгалтерської експертизи

Джерела.

1. Про судову експертизу: Закон України від 25.02.1994 № 4038-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12>.
2. Порядок ведення державного Реєстру атестованих судових експертів: Наказ Міністерства юстиції України від 29.03.2012 № 492/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0484-12#Text>.
3. Науково-методичні рекомендації з питань підготовки та призначення судових експертів та експертних досліджень: Наказ Міністерства юстиції України від 08.10.1998 № 53/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98>.
4. Інструкція про особливості здійснення судово-експертної діяльності атестованими судовими експертами, що не працюють у державних спеціалізованих експертних установах: Наказ Міністерства юстиції України від 12.12.2011 № 3505/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1431-11#Text>.
5. Інструкція про призначення та проведення судових експертів та експертних досліджень : Наказ Міністерства юстиції України від 08.10.1998 № 53/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98>.
6. Дерій В., Дема Д. Економічна експертиза діяльності підприємств. Економіка і суспільство[Електронний ресурс]. – 2017. № 11. – С.508-514. – Режим доступу: https://economyandsociety.in.ua/journals/11_ukr/82.pdf
7. Грицишен Д.О. Судова економічна експертиза операцій з управління відходами: теоретичні положення [Електронний ресурс] / Д.О. Грицишен, О.В. Кузнєцова // Вісник ЖДТУ. – 2013. – № 4(66). – С. 30-38. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vzhdtu_econ_2013_4_5
8. Гавриленко Н. В., Грищенко О. В., Козицька Н. О. Розвиток методики аудиту облікової політики для управлінських цілей. Інфраструктура ринку. 2021. Вип. 62. С. 166–170. DOI: <https://doi.org/10.32843/infrastruct62-29>.
9. Гавриленко Н. В., Чернецька Я. С. Концепція обліково-аналітичного забезпечення економічної безпеки суб'єктів господарювання. Матеріали VI міжнар. наук.-практ. конф. "Інструменти регулювання національної економіки та національної безпеки в умовах сучасних глобальних викликів". Хмельницький: ХНУ, 2021. С. 108-111. URL: <http://eir.nuos.edu.ua/xmlui/handle/123456789/4682>.
10. Гавриленко Н. В. Впровадження системи контролю для підвищення ефективності управління морськими портами = Implementation of the control system to increase the efficiency of sea port management. Матеріали XII міжнар. наук.-техн. конф. "Інновації в суднобудуванні та океанотехніці". Миколаїв: НУК, 2021. С. 435-437. URL: <http://eir.nuos.edu.ua/xmlui/handle/123456789/4687>.
11. Гавриленко, Н. (2022). Використання показників економічної безпеки при оцінці системи внутрішньогосподарського контролю. Гавриленко Н. /Матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції «Управління та адміністрування в умовах протидії гібридним загрозам національній безпеці». – С. 386. URL: <https://rep.nuos.edu.ua/server/api/core/bitstreams/89697821-e4c9-4339-96e0-daa5c69a7d0c/content>
12. Євдокіменко С. В. Судово-економічна експертиза правопорушень в ресторанному господарстві [Електронний ресурс] / С.В. Євдокіменко // Європейські перспективи. – 2016. – Вип. 1. – С. 144-151. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/evpe_2016_1_24
13. Євдокіменко С. В. Судово-економічна експертиза у протидії правопорушенням у банківській сфері [Електронний ресурс] / С.В. Євдокіменко // Право і Безпека. – 2015. – № 4. – С. 77-83. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pib_2015_4_17
14. Євдокіменко С. В. Судово-економічна експертиза: теоретико-методологічні засади і практика реалізації [Електронний ресурс]: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність / С. В. Євдокіменко; Харк. нац. ун-т внутрішніх справ. – Харків, 2017. – 42 с. – Режим доступу: <http://univd.edu.ua/diplomas/doc/refYevdokimova20170331.swf>.
15. Єрмоленко В. А. Сутність дефініції «судово-економічна експертиза» [Електронний ресурс] / В.А. Єрмоленко // Управління розвитком. – 2014. – № 12. – С. 42-43. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Uproz_2014_12_21
16. Клименко Н. І. Судово-економічна експертиза: сучасний стан і актуальні питання [Електронний ресурс] / Н. І. Клименко, В. В. Федчишина // Криміналістичний вісник. – 2016. – № 1. – С. 56-61. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/kvris_2016_1_11
17. Ковальчук О.О. Судово-економічна експертиза: теоретичний аспект [Електронний ресурс] / О.О. Ковальчук // Управління розвитком. – 2014. – № 12. – С. 49-51. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Uproz_2014_12_25
18. Кривцова Т.О. Судово-економічна експертиза розрахунків, пов'язаних із податком на доходи фізичних осіб: теоретико-методологічні аспекти [Електронний ресурс] / Т.О. Кривцова // Економіка розвитку. – 2015. – № 1(73). – С. 46-53. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecro_2015_1_8

19. Перезовова І. Економічна експертиза як пріоритетна форма фінансового контролю на підприємствах нафтогазової галузі України при вирішенні питань стосовно проведення природоохоронних заходів [Електронний ресурс] / І. Перезовова // Економіст. – 2013. – № 7. – С. 54-55. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/econ_2013_7_15.
20. Перезовова І.В. Економічна експертиза як специфічна галузь знань [Електронний ресурс] / І.В. Перезовова // Економіка: реалії часу. – 2013. – № 3. – С. 97-105. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/econrch_2013_3_18
21. Перезовова І.В. Номінативне поле концепту «економічна експертиза» в сучасних умовах його застосування в процесі здійснення фінансового контролю [Електронний ресурс] / І.В. Перезовова // Економіка: реалії часу. – 2013. – № 2. – С. 150-156. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/econrch_2013_2_22.
22. Гавриленко Н. Межі компетенцій експерта під час проведення судово-бухгалтерської експертизи. November 15, 2024; Bologna, Italy: VI International Scientific and Practical Conference «RICERCHE SCIENTIFICHE E METODI DELLA LORO REALIZZAZIONE: ESPERIENZA MONDIALE E REALTÀ DOMESTICHE». DOI <https://doi.org/10.36074/logos-15.11.2024.006>. <https://archive.logos-science.com/index.php/conference-proceedings/article/view/2409>
23. Васильчук Н. О. Експертна оцінка як інструмент визначення спільних проблем регіонів Економіка та право. 2016. № 3 (45). С. 17-23. DOI: <https://doi.org/10.15407/econlaw.2016.03.017>.
24. Токарева, А., & Гавриленко, Н. (2024). Шляхи підвищення якості судово-бухгалтерської експертизи фінансових результатів. Матеріали конференцій МНЛ, (27 вересня 2024 р., м. Полтава), 40-42.
25. Гавриленко, Н. В. Методичні вказівки до виконання практичних робіт з дисципліни "Судово-бухгалтерська експертиза" / Н. В. Гавриленко; уклад. Н. В. Гавриленко, Н. О. Козицька. – Первомайськ: ПФ НУК, 2021. – 73с. URL : <https://eir.nuos.edu.ua/handle/123456789/5704>.
26. Гавриленко Н. (2024). Обґрунтування методичного підходу до проведення судово-бухгалтерської експертизи наслідків господарських договорів. *Grail of Science*, (41), 37–44. Цифровізація науки та сучасні тренди її розвитку . 42 <https://doi.org/10.36074/grail-of-science.05.07.2024.004>.
27. Naviyenko N. V. Chernetska Ya. S.(2021) Kontseptsiia oblikovo-analitychnoho zabezpechennia ekonomichnoi bezpeky subiektiv hospodariuvannia [The concept of accounting and analytical support of economic security of economic entities] //Materialy VI mizhnar. nauk.-prakt. konf." Instrumenty rehulivannia natsionalnoi ekonomiky ta natsionalnoi bezpeky v umovakh suchasnykh hlobalnykh vykykiv. – С. 108-111.
28. Гавриленко, Н. Проблеми і перспективи обігу криптовалют / Н. Гавриленко, С. Додіко, В. Кошутська // Conference Proceedings of the 2-nd International Scientific conference "Economic and Social-Focused Issues of Modern World". – Bratislava : Publishing House VSEMs, 2019. – С. 136–141. URL: <https://eir.nuos.edu.ua/handle/123456789/5448>
29. Документаційне забезпечення діяльності установи: навч. посіб. / Ж. В. Мина, Н. О. Думанський; Нац. ун-т «Львів. політехніка». — Львів: Вид-во Львів. політехніки, 2015. — 187 с.
30. Швецова-Водка Г.М. Загальна теорія документа і книги. — Київ : Знання, 2014. — 405 с. — (Вища освіта XXI століття) — ISBN 978-966-346-642-2.
31. Nestorenko, T., Ostenda, A. (2019). Public Internal Audit: International Scope. *Journal of Modern Economic Research*, 1(4), 33-43. URL: <https://shorter.me/wJmUA>
32. Ostenda A., Nestorenko T., Yemchenko I. (2019). The suburbanization process and quality of life. *Recent Advances in Information Technology, Tourism, Economics, Management and Agriculture. Conference Proceedings (part of ITEMA conference collection). Third International Scientific Conference ITEMA*, 235-240. <https://doi.org/10.31410/ITEMA.2019.235>
33. Несторенко, Т. П. (2008). Принципи формування цін на послуги закладів санаторно-курортної сфери. *Вісник Національного університету "Львівська політехніка": Логістика*, 633, 506–512. URL: <http://surl.li/nqrqu>.
34. П.О. Сіренко, І.П. Стороженко, Я. Жіденс, А. Зуша, О.П. Юзик, Д. Лістувієт, Т.В. Колесник. Функціональне тестування м'язів нижніх кінцівок. *Медичні перспективи*. 2023/7. Вип. 28. 150-164 DOI: 10.26641/2307-0404.2023.2.283388 URL: <https://journals.urau.ua/index.php/2307-0404/article/view/283388>.
35. Yuzuk O., Yuzuk M., Bilanych L., Honcharuk V., Bilanych H., & Fabian, M. (2022). Distance Learning in Higher Education Institutions in Conditions of Quarantine and Military Conflicts. *IJCSNS International Journal of Computer Science and Network Security* (Vol. 22), 4, 741–749. DOI: <https://doi.org/10.22937/IJCSNS.2022.22.4.87>. URL: <https://www.webofscience.com/wos/woscc/fullrecord/WOS:00080067310003736>.
36. Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність: Закон України від 21.12.2017 р. № 2258- VIII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2258-19>. (дата звернення: 26.12.2024).
37. Міжнародні стандарти контролю якості, аудиту, огляду, іншого надання впевненості та супутніх послуг: видання 2016-2017 рр. частина 1. / Пер. з англ. – К.: Міжнародна федерація бухгалтерів; Аудиторська палата України, 2017. 978 с.
38. Бондар В. П. Робочі документи аудитора та контроль якості аудиту фінансової звітності, що складена на вимогу іноземного інвестора. *Статистика України*. 2018. № 1. С. 68-76.
39. Бондар Ю. В. Розвиток підходів до трактування сутності та ролі документування в аудиті. *Облік і фінанси*. 2017. № 3. С. 140-147.
40. Бондар Ю.В., Глушаченко І.В., Носенко І.В. Автоматизовані робочі документи аудитора. Програми аудиту. Тести контролю: посібник. 3-тє видання. К: ДП «Інформ.-аналіт. агентство», 2018. 396 с.
41. Аудит: підручник / О.А. Петрик, В.О. Зотов, Б.В. Кудрицький та ін.; за заг. ред. проф. О.А. Петрик. К.: КНЕУ, 2015. 498 с. 7.
42. Сокольська Р. Б., Зеліман В.Д., Срьоміна О.Л. Формування документального забезпечення на стадії планування аудиту. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Сер. : Економічні науки*. 2014. Вип. 8(1). С. 192-196. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvkhd_u_2014_8\(1\)_48](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvkhd_u_2014_8(1)_48). (дата звернення: 15.11.2021).
43. Ніконович М. О. Документування аудиту витрат промислового підприємства. *Агросвіт*. 2014. № 11. С. 16-20.
44. Томчук О.В., Фабіяньська В.Ю. Застосування професійного судження аудитора в контексті розвитку Міжнародних стандартів аудиту. *Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2018. №1 (29). С. 68-81.
45. Фабіяньська В. Ю. Аудиторська документація як інструмент забезпечення якості в аудиті. *Ефективна економіка*. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/12_2021/100.pdf//
46. БАБИЧ, П., & ALEKSIEJEVA, H. (2022). Особливості навчання осіб з вадами слуху в інклюзивному освітньому середовищі професійно-технічних закладів освіти. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: педагогіка*, 1(1), 47–55. <https://doi.org/10.25128/2415-3605.22.1.6/>.
47. Алексеева Г.М., Кравченко Н. В., Антоненко О. В., Горбатюк Л. В. Використання ігрових технологій в процесі професійної підготовки студентів педагогічних закладів вищої освіти євроінтеграції. *Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського. Випуск 6(119). Серія : Педагогіка*. Одеса : ПНПУ імені К. Д. Ушинського, 2017. С.7-14.
48. Алексеева Г.М., Антоненко О.В., Жадан К.О., Лифенко М.В. Досвід використання засобів електронного навчання у інклюзивному освітньому ВНЗ: [Електронний ресурс]. Фізико-математична освіта : науковий журнал. Вип. 4 (14) / Сумський державний педагогічний університет імені А.С.Макаренка, Фізико-математичний факультет редкол.: О.В. Семеніхіна (гол.ред.) [та ін.]. – Суми : [СумДПУ ім. А.С.Макаренка], 2018. №4(18). С.17-25. DOI <https://doi.org/10.31110/2413-1571-2018-018-4-003>
49. Кравченко Н., Алексеева Г., Горбатюк Л., Хоменко С. Організація виховної роботи закладу освіти під час карантину засобами інформаційно-комп'ютерних технологій. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Серія: Педагогічні науки : зб. наук. пр. Вип. 1. Бердянськ : БДПУ, 2022. С. 177-188. <https://doi.org/10.31494/2412-9208-2022-1-1-177-188//>.*
50. Bakhov Ivan S., Boichenk Elna B., Martynovych Nataly O., Nych Tamara V., Okolnychy Tetiana V., Vinnychenko Volodymyr. Conditions for Development of the Socio-cultural Level of Personality in Today's Ukrainian Society. *Jour of Adv Research in Dynamical & Control Systems*, Vol. 12, 04-Special Issue, 2020, pp. 1668-1676. DOI: 10.5373/JARDCS/V12SP4/20201648.
51. Гавриленко, Н. Бухгалтерські критерії ідентифікації = Accounting criteria for identifying / Н. Гавриленко, Н. Козицька, Е. Грищенко // The VIII International Academic Congress "Development of Countries in Asia, Africa and Europe: Past, Present and Future" (Republic of Korea, Seoul, 3-5 November 2015). – Seoul, South Korea: Seoul National University Press, 2015. – P. 80–87. URL: <https://eir.nuos.edu.ua/handle/123456789/6360/>.

52. Havrilenko, N. Ensuring sustainability tax revenues as an inherent property of the fiscal system / N. Havrilenko // Sustainable Development: Modern Theories and Best Practices: Materials of the Monthly International Scientific and Practical Conference / Gen. Edit. O. Prokopenko. – Tallinn: Teadmus OÜ, 2021. – С. 5–9. URI: <http://eir.nuos.edu.ua/xmlui/handle/123456789/5359>.
53. O. Magopets, N. Havrilenko, I. Yashchysyna, O. Kobus, D. Kononova. Strategic management accounting in the conditions of digitalization of the economy. Ad Alta: Journal of Interdisciplinary Research – Hhe Czech Republic. 2022. Vol. 12. Iss. 1. P. 92–96. URL: <http://eir.nuos.edu.ua/xmlui/handle/123456789/53459>
54. Білуха М.Т. Судово-бухгалтерська експертиза: Підручник. – К.: Видавнича компанія „Воля” – 2004. – 656с.
55. Камлик М.І. Судова бухгалтерія: Підручник. 2-ге вид., перероб. і допов. – К.: Атіка, 2001. – 376 с.
56. Понікаров В.Д. и др.. Судово-бухгалтерська експертиза: Навчальний посібник. – Харків: Арсіс, 2002. – 240 с.
57. Судові експертизи в Україні. Довідник.: Юріном Інтер, 2002. – 416 с.
58. Карпенко Є. А., Колайгора І. С. Теоретичні основи судово-бухгалтерської експертизи. Економіка і регіон. 2023. № 1 (88). С. 121–127. URL: [https://doi.org/10.26906/EiR.2023.1\(88\).2882](https://doi.org/10.26906/EiR.2023.1(88).2882). (дата звернення: 26.12.2024).
59. Разборська О. О., Даценко Г. В., Ксьоншка А. В. Особливості проведення судово-бухгалтерської експертизи операцій із грошовими коштами. Економіка і суспільство. 2016. № 2. С. 720-724.

Hachkevych Andrii
 Candidate of Legal Sciences, Docent
 ORCID: 0000-0002-8494-1937
 Lviv Polytechnic National University

5.3. Market of Information Products: Concepts, Actors and Contracts in Ukrainian Law

Introduction. Tangible products were much more important in public life than intangible before the Information Age. Law as a phenomenon was formed and developed for a long time around tangible products as objects of influence, and first goods then services were the subject of exchange in the market.

However, various forms of information as intangible products has become increasingly important for the society. This switch has also affected the law facilitating and sometimes restricting the functioning of the market. Accordingly, principles and rules for selling and purchasing goods and services need to be adapted to the conditions under which information is an important resource. Today, the subject of exchange in the market are also intangible goods and services and their share is growing. In this study, we have combined them under the term "products" in order to explore their characteristics, as well as the specifics of the market of information products.

The concept of the information market remains not fully understood, particularly due to its unclear correlation with the information technology or intellectual property market and the problematic adoption of quality standards for intangible products.

In this section, we discuss information products as the subject of exchange under Ukrainian law. For the study, the important elements of the market of information products, such as actors and contracts, are examined.

Results. The term "market" refers to the relations in connection with selling and purchasing goods and services. Interaction of market participants depends from their interests, which are the following: selling goods and services (by goods manufacturers and service providers), satisfying needs (by consumers of goods and services), and redistributing the goods produced or promoting providing services (by market intermediaries). The quintessence of interests is the categories of supply and demand, which affect the nature of relations.

While traditional understanding of a market is associated with the existence of a square in a city where fairs were held, as a result of the scientific and technical revolution, trade now can take place in virtual space, and tangible and intangible products are the objects of such trade.

Ukrainian science and legislation utilize the concept of information products, while the activities involved in delivering these products to consumers are referred to as information services.

Scholars have provided several definitions for information products:

1. A collection of data created by a producer for distribution in either tangible or intangible formats¹.
2. The outcome of intellectual or technical and technological activities within the information sphere, which is functionally developed and materialized in forms such as books, documents, films, information technologies, information resources, databases, and websites. This type of product is designed to meet the needs of users involved in information relations².
3. Documented information that is tailored to meet the user's needs and presented as a product³.

¹Nesterov, D., Pererva, P. (2024). Information potential of the enterprise: components and features of definition. In V. Stupnik, V. Adamovska, M. Krapyvko, E. Mishchuk (Eds.), *Future – Audit. Materials of the international scientific and practical Internet conference*. Roman Kozlov Publishing. [In Ukrainian]. P. 131.

²Bryzhko, V. (2017). Information Product as an Object of Property Rights. *Information and Law*, 4(23), 14. [In Ukrainian].

³Komazov, P. (2021). Features of the information economy in the modern conditions of digitalization. In *Formation of modern concepts of organization management and administration in the context of digitalization: Materials of the international scientific and practical conference dedicated to the 25th anniversary of the Department of Organization Management and Project Management of Zaporizhzhia*. Helvetica Publishing House. [In Ukrainian]. P. 340.